

Bach verveelt nooit

Cantatediensten in Amsterdamse kerken bieden de bezoekers een spirituele ervaring

HARMEN BRETHOUWER

Al 64 jaar laten gelovige en niet-gelovige kerkgangers zich in de Westerkerk inspireren door de cantates van Bach. Sinds enkele jaren begeleidt een professioneel barokorkest er getalenteerde musici en zangers. En de entree? Die bedraagt welgeteld nul euro.

Johann Sebastian Bach schreef begin 18e eeuw vele honderden kerkelijke cantates. Meer dan tweehonderd doorstonden de tand des tijds. De cantates sluiten zoveel mogelijk aan op het liturgische jaar, de traditionele kerkelijke kalender waarin elke zondag een eigen betekenis heeft. Qua vorm lijkt een Bachcantatedienst op een reguliere kerkdienst, waarin er naast de preek en gemeentezang een grote rol is weggelegd voor de muziek van Bach. Die wordt uitgevoerd door het jonge ensemble 't Kabinet, het Westerkerkkoor en professionele solisten. Sfeer en thema worden ingeleid met een korte overdenking van predikant Fokkelien Oosterwijk en orgelspel van Jos van der Kooy.

Vertaling van traditie

Bachs cantates stammen uit een andere tijd, met een eigen religieuze beleving. JanJoost van Elburg, dirigent van het Westerkerkkoor: 'Voor veel moderne kerkbezoekers

foto: Olaf Hammeburg

Al 64 jaar worden cantatediensten gehouden in de Westerkerk.

is het lastig om zich in te leven in zijn boodschap, die soms een grote nadruk legt op schuld en boete. Onze predikant Fokkelien Oosterwijk vertaalt deze gedeelten daarom op knappe wijze naar onze tijd. Zij weet ze zo te belichten dat je er ook nu iets mee kunt.' De professionele, ingehuurde solisten waarderen deze zeldzame authenticiteit, zegt hij. 'Afgelopen seizoen trad de wereldberoemde contratenor Philippe Jaroussky op. Hij zingt overal ter wereld cantates, maar deze ervaring was nieuw voor hem. Opeens 'snapte' hij de kerkelijke setting waarvoor de cantate is geschreven. Die geeft een extra laag aan de muziek.'

Geniaal bouwwerk

Volgens Van Elburg verveelt Bach nooit. 'Er is altijd een nieuwe laag te ontdekken. Mijn koordirectiedocent op het conservatorium, Barend Schuurman, verdiepte zich zijn hele leven in Bachs cantates en schreef er een boek over. Pas nu heeft hij de indruk dat hij een béétje snapt hoe de componist dacht.' Uniek aan zijn cantates is dat de muziek de tekst symbolisch uitbeeldt. Een stijgende lijn stelt bijvoorbeeld de Hemelvaart voor, een neergaande lijn de afdaling in het dodenrijk. Instrumenten laten het water van de Jordaan hoorbaar stromen. Van Elburg: 'Er is een directe relatie tussen woorden en muziek bij Bach. Daarnaast parodieerde hij zichzelf door elementen

elders te gebruiken en hoorde hij direct alle mogelijkheden van een muzikaal thema. Zijn werkwijze is niet te bevatten.' De dirigent vergelijkt de cantates met een geniaal bouwwerk waarvan alle dwarsverbindingen functioneel zijn. 'Er is niets te veel of te weinig.'

Bij Bach is er een directe relatie tussen woorden en muziek

Rust van binnen

'Maar ook op het eerste gehoor inspireert de muziek van Bach', zegt Marian Jaspers Fayer. Als ouderling is zij verantwoordelijk voor de kerkmuziek van de Westerkerk. Daarnaast is ze musicus en muziektherapeut. 'Ik werk veel met dementerenden. Een van hen, een voormalig metaalbewerker, was heel onrustig. Ik liet hem eerst wat Nederlandstalige levensliederen horen, maar niets sloeg aan. Ik dacht: Weet je wat, ik zet Bach op. De man werd direct rustig en zei: 'Kijk, hier gaat het om. Rust. Het klopt allemaal.' Zo ervaar ik het ook. Bachs composities zijn een gigantisch bouwwerk, maar binnen is er rust. Sommige stukken hoorde ik al vaak, maar iedere keer komen ze weer anders bij me binnen. Ze zijn een spiegel van hoe ik op dat moment in het leven sta.' Gelovig of niet, alle bezoekers kunnen worden geraakt door de spiritualiteit van Bachs cantates, zeggen de ouderling en dirigent. Van Elburg: 'Sommigen hebben misschien

moeite met kerkelijke dogma's, maar vinden een weg via de muziek.'

Hoofdstad van barokmuziek

Daarom vormt kwalitatief hoogstaande muziek tijdens kerkdiensten en concerten een speerpunt voor de Westerkerk. Sinds een aantal jaar heeft de kerk met 't Kabinet een eigen ensemble in huis. Dat begeleidt de cantates onder leiding van Daniel Boothe met barokinstrumenten. Het resultaat is een geheel eigen muzikaal karakter. De kerk sloeg deze richting bewust in. 'Amsterdam is de hoofdstad van de barokmuziek', zegt Jaspers Fayer. 'De stad trekt studenten van over de hele wereld die hier oude instrumenten leren spelen.' Deze ambitie was samen met de focus op Bach reden voor Van Elburg om als koordirigent aan de slag te gaan. 'De bezoldiging voor de musici en zangers is laag, het zijn geen concerttarieven. Een teken dat iedereen die meewerkt erg gelooft in ons concept van toegankelijke cantates. Sommige bezoekers hebben geen geld voor een kaartje voor het Concertgebouw en vinden het fantastisch dat ze hier bijvoorbeeld een *Johannes Passion* kunnen bijwonen.'

Cantatedienst in de Westerkerk

De eerstvolgende cantatedienst in de Westerkerk is zondag 25 september, van 10.30 tot 12.00 uur. Het koor en orkest zullen dan *Christ unser Herr zum Jordan kam* (BWV 7) opvoeren. Zie verder westerkerk.nl

Niet alleen in de Westerkerk, maar ook in de Willem de Zwijgerkerk en Nassaukerk zijn er meerdere keren per jaar Bachcantatediensten. Deze worden georganiseerd met het Bach Ensemble Amsterdam, dat onder leiding staat van Paulien Kostense.

Niet alleen in de Westerkerk, maar ook in de Willem de Zwijgerkerk en Nassaukerk zijn er meerdere keren per jaar Bachcantatediensten. Deze worden georganiseerd met het Bach Ensemble Amsterdam, dat onder leiding staat van Paulien Kostense.

Willem de Zwijgerkerk

Ds. Niek Scholten: 'Het *Weihnachtsoratorium* is mijn oudste kennismaking met Bach. Ik was een jaar of veertien, vijftien en helemaal verkocht. Echt normaal was ik dus niet op die leeftijd! Ik was heel trots toen dit werk vele jaren later in onze Willem de Zwijgerkerk klonk tijdens een cantatedienst, die was georganiseerd met het Bach Ensemble Amsterdam. Elke aria, elke tekst, elk woord in het kerstoratorium staat fenomenaal op zijn plek. Eigenlijk is dat bij elke cantate zo. Het is fantastisch om je erin te verdiepen.'

'Er is ongeveer vijf keer per jaar een Bachcantatedienst in de Willem de Zwijgerkerk. Ik

probeer de cantateteksten in mijn overdenking te vertalen naar vandaag. De onderwerpen zijn nog steeds actueel. Bach had geen gemakkelijk leven, veel van zijn kinderen stierven. In zijn cantates klampte hij zich vast aan hoop en vertrouwen, zodat hij weer verder kon. Ook nu hebben mensen dat nodig. Mijn inhoudelijke verhaal kan het vervreemdende effect verminderen, vooral voor niet-kerkgangers. Mijn hoop is dat mede door mijn meditatie de muziek meer gaat spreken voor de bezoekers. Onze kerken zijn heel verbaal geworden, maar muziek speelt nog steeds een belangrijke rol. Gelukkig maar, want niet iedereen is even verbaal ingesteld.'

foto: Olaf Hammelburg

Er is ongeveer vijf keer per jaar een cantatedienst in de Willem de Zwijgerkerk.

Nassaukerk

Bachcantatediensten in de Nassaukerk.

Ds. Klaas Holwerda: 'In de Nassaukerk zijn de Bachcantatediensten altijd op de zondagmorgen. De editie van afgelopen juni, met de cantate *Christ unser Herr zum Jordan kam*, was heel geslaagd. Bach schreef die in 1724 voor de gedenkdag van Johannes de Doper. De muziek stond tijdens de dienst centraal, ook tijdens het kindermoment. Als schriftlezing las ik uit het evangelie volgens Lucas over de doop van Jezus. De cantate vormde in feite de preek en vertolkte de thema's. Bach wordt niet voor niets weleens de vijfde evangelist genoemd. Een cantatedienst is een spirituele ervaring voor de bezoekers, van wie velen geen vaste kerkgangers zijn. Ik wil de muziek laten spreken en verdiep me ter voorbereiding in de muziek om die een zinvolle plek in de liturgie te geven. Zo komt de spiritualiteit van het stuk tot zijn recht.'

'Ik was altijd al een liefhebber van de Bachcantates. Omdat ik nu als liturg een vertaalslag naar vandaag wil maken, ben ik er nog intensiever

mee bezig. Ik ben heel tevreden over de samenwerking met het Bach Ensemble Amsterdam. Het was een leerproces om het ensemble en de vaste kerkgangers bij elkaar te brengen. Nu is er steeds meer onderling contact, waardoor de ervaring wederzijds verrijkend is. Vooral voor de musici geven de setting en de overweging meer zicht op het werk dat ze uitvoeren.'

Cantatediensten

De volgende cantatedienst in de Nassaukerk is op zondagochtend 20 november. Het Bach Ensemble Amsterdam doet daarna de Willem de Zwijgerkerk aan. Het programma staat nog niet vast, maar in beide kerken zullen gedeelten uit *Wachet! betet! betet! wachet!* (BWV 70) en/of *Wachet auf, ruft uns die Stimme* (BWV 140) te horen zijn. Zie verder nassaukerk.nl en willemdeszwygerkerk.nl